

WPROWADZENIE

NINIEJSZA PUBLIKACJA, zatytułowana *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki*, ma na celu przybliżenie początków krakowskich badań afrykanistycznych, o których dziś niestety często się nie pamięta, a przecież to właśnie w Krakowie na początku XX wieku swą akademicką karierę rozpoczynał Bronisław Malinowski (1884-1942), dla którego Uniwersytet Jagielloński był pierwszą Alma Mater, na której w 1908 roku obronił doktorat z filozofii. Wspomnienie Bronisława Malinowskiego w kontekście krakowskich badań afrykanistycznych nie jest bez znaczenia. Mimo iż najlepiej znany jest on ze swoich badań etnograficznych poświęconych mieszkańcom Wysp Triobrandzkich, to w latach 30. XX wieku zaczął również interesować się kontynentem afrykańskim. W 1934 roku przedsięwziął nawet wyprawę badawczą do Afryki Wschodniej i Południowej, zaś na swoim seminarium doktoranckim w London School of Economics pracował z gronem zainteresowanych badaniami afrykanistycznymi doktorantów, m.in. z wybitną brytyjską antropolożką Audrey Richards czy Jomo Kenyattą – przyszłym pierwszym prezydentem niepodległej Kenii¹.

¹ Bronisław Malinowski napisał nawet wstęp do pracy Kenyatty

Lata 30. XX wieku to zresztą dla krakowskich studiów afrykanistycznych okres przełomowy, w którym rozwijające się zainteresowanie Afryką zaowocuje pierwszymi niezależnymi projektami badawczymi realizowanymi w terenie – na kontynencie afrykańskim. Najlepszym przykładem są badania prowadzone przez Romana Stopę (1895-1995), uważanego za ojca polskiego językoznawstwa afrykańskiego, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, światowej sławy eksperta od języków mlaskowych (*click languages*). W 1935 roku przez kilka miesięcy Roman Stopa prowadził badania językoznawcze na obszarze dzisiejszych Namibii i Botswany wśród ich rdzennych mieszkańców: San i Khoikhoi, przy okazji których zebrał również pokaźny materiał etnograficzny dotyczący kultury ludów San. Dziś te unikalne zbiory znajdują się w krakowskim Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli. Przez wiele lat prof. Stopa wykładał na Uniwersytecie Jagiellońskim w obecnym Instytucie Orientalistyki (języki afrykańskie, m.in. suahili, hausa, ewe, języki khoisan, oraz muzykologię porównawczą Afryki). W ciągu swojej długiej kariery uniwersyteckiej dał się poznać jako autor licznych prac naukowych i popularnonaukowych, w tym m.in.: *Studies in African languages: (essays on phonetics, semiotics and meaning)*; *The evolution of click sounds in some African languages*; *Powstanie mowy ludzkiej w oświetleniu antropologii i językoznawstwa*; *Teksty hotentockie (Hai-/omn i nama) = Hai/omn- und Namtexte*; czy *Mali ludzie z pustyni i puszczy*.

Dorobek profesora Romana Stopy stanowi nie tylko ważną część polskich badań afrykanistycznych, ale zajmuje

Facing Mount Kenya (1938) – etnograficznego studium grupy etnicznej Kikuju.

również ważne miejsce w światowej afrykanistyce. Niestety dziś, ponad 20 lat po jego śmierci, w Polsce jest on praktycznie zapomniany. O wiele bardziej ceni i pamięta się Romana Stopę poza granicami kraju. W 2014 roku w czasie mojej wizyty w Basler Afrika Bibliographien – uznanym centrum badawczym zajmującym się badaniami dotyczącymi Namibii i Afryki Południowej z siedzibą w Bazylei, miałem okazję osobiście się przekonać, jak wielką estymą darzy się dorobek badawczy prof. Stopy. Profesor Stopa był bez wątpienia pierwszym, który przetaił drogę krakowskim afrykanistom.

Warto także wspomnieć, że tuż przed wybuchem II wojny światowej z inicjatywy Ministerstwa Spraw Zagranicznych zorganizowano na Uniwersytecie Jagiellońskim Międzywydziałowe Studium Kolonialne, mające w zamierzeniu kształcić specjalistów z zakresu rolnictwa, hodowli, medycyny i higieny tropikalnej. W ramach Studium zaplanowano specjalistyczne wykłady dla przyszłych geologów, biologów i misjonarzy. W kosztach kształcenia specjalistów miała partycypować Liga Morska i Kolonialna, głównie w formie finansowania praktyk dla naukowców, m.in. w Afryce Subsaharyjskiej w regionach planowanego polskiego osadnictwa. Warto zaznaczyć, że ówczesny docent Roman Stopa otrzymał propozycję prowadzenia we wspomnianej instytucji kursu „o człowieku w koloniach afrykańskich”.

Należy także nadmienić, że w 1937 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim Kazimierz Nowak wygłosił odczyt poświęcony etnografii Afryki, wystąpienie wzbogacone zostało wykonanymi przez niego fotografiami; podróżnik kilka miesięcy wcześniej wrócił do kraju po swojej słynnej wyprawie do Afryki w latach 1931-1936.

Swoje zainteresowanie Afryką, choć wtedy jedynie jej północną, arabskojęzyczną częścią, rozwijał wówczas również inny wybitny uczyony, profesor Tadeusz Lewicki (1906-1992), absolwent Uniwersytetu Lwowskiego, który po zakończeniu II wojny światowej osiadł na stałe w Krakowie i będzie związany z Uniwersytetem Jagiellońskim jako dyrektor Katedry, a następnie Instytutu Filologii Orientalnej UJ. Profesor Tadeusz Lewicki, chociaż znany jest przede wszystkim jako jeden z najwybitniejszych polskich orientalistów, arabista i historyk średniowiecza, z dzisiejszej perspektywy może śmiało być określany mianem jednego z pionierów polskiej afrykanistyki. Tuż po II wojnie światowej przez dwa lata badania terenowe w Kenii (ówczesnej Brytyjskiej Afryce Wschodniej) będzie prowadził także inny krakowski uczyony, były doktorant Bronisława Malinowskiego na London School of Economics, etnograf, Andrzej Waligórski (1908-1974).

Kontynuatorem tradycji afrykanistycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim był Andrzej Zaborski (1942-2014), językoznawca – badacz języków kuszyckich i semickich, który w 1976 roku obronił pierwszą w świecie habilitację z językoznawstwa afroazjatyckiego.

W nawiązaniu do bogatych tradycji afrykanistycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w odpowiedzi na zwiększające się zainteresowanie Afryką i Afrykanami powstała idea powołania ośrodka badawczego, który skupiałby krakowskich afrykanistów, rozrzuconych po różnych jednostkach uniwersyteckich. W listopadzie 2014 roku decyzją Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego powołano do życia Jagiellońskie Centrum Badań Afrykanistycznych – międzywydziałową jednostkę Uniwersytetu Jagiellońskiego stworzoną wspólnym wysiłkiem Instytutu Nauk Politycznych

i Stosunków Międzynarodowych UJ (Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ) oraz Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ (Wydział Historyczny UJ). Jednostka ta ma w zamierzeniu stać się platformą integrującą badaczy afrykanistów związanych z Uniwersytetem Jagiellońskim i reprezentujących różne dyscypliny badawcze, takie jak: stosunki międzynarodowe, nauki polityczne, nauki o bezpieczeństwie, etnologia, antropologia kulturowa, historia, językoznawstwo czy kulturoznawstwo. Głównym celem Centrum jest inicjowanie, organizowanie i koordynowanie różnych form aktywności naukowej w ramach interdyscyplinarnych badań nad Afryką i Afrykanami, jak również promowanie prac naukowo-badawczych w zakresie problematyki afrykańskiej oraz prowadzenie działalności oświatowej i edukacyjnej dotyczącej Afryki i Afrykanów.

Uroczysta inauguracja działalności Jagiellońskiego Centrum Badań Afrykanistycznych nastąpiła 13 maja 2015 roku w Sali im. Michała Bobrzyńskiego w Collegium Maius UJ, w trakcie organizowanej wspólnie z INPiSM UJ konferencji naukowej – *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki: Roman Stopa – sylwetka wybitnego afrykanisty w 120. rocznicę urodzin*. W założeniu organizatorów konferencja miała nie tylko przybliżyć dorobek naukowy profesora Stopy, ale także stanowić głos w dyskusji nad aktualnym kształtem oraz przyszłością polskiej afrykanistyki. Wówczas też pojawiła się idea, by opracować publikację poświęconą pionierom krakowskiej afrykanistyki.

Część pierwsza niniejszej książki poświęcona jest profesorowi Romanowi Stopie i składa się z czterech artykułów autorstwa: Pawła Siwca, *Roman Stopa – pionier polskich studiów afrykanistycznych*, Arkadiusza Żukowskiego, Ba-

~~~~~

dania Romana Stopy na tle światowej i polskiej afrykanistyki – wstępne refleksje, Marcina Brockiego, Hotentoci i Buszmeni – na marginesie uwag etnologicznych Romana Stopy, Jacka Kukuczki, Nieznane fotografie Romana Stopy. Szkic do portretu ludów Kojasan. Część druga została poświęcona krakowskiej afrykanistyce po II wojnie światowej i obejmuje rozdziały: Roberta Kłosowicza, Afrykanistyczny dorobek naukowy Tadeusza Lewickiego, a także Alicja Małecka – krakowska suahilistka, Joanny Bar, Tematyka afrykańska w badaniach Andrzeja Waligórskiego i Leszka Dziągła, oraz Joanny Mormul, Andrzej Zaborski – badacz języków kuszyckich i semickich.

Chciałbym podziękować Autorom zamieszczonych w książce tekstów za to, że podjęli trud, by przybliżyć postaci oraz dorobek pionierów krakowskiej afrykanistyki, tym samym ożywiając pamięć o nich.

Robert Kłosowicz